

Lotty! – Fanny!
A napló bemutatása

Gyulay Lajos *Lotty! – Fanny!* címet viselő naplókötete az 1867. január 21. és március 3. közötti, fővárosban töltött időszakot öleli fel. Gyulay Lajos szemüvegén keresztül (154) e 42 nap történései érdekes kettősséget mutatnak. A hírlapszerkesztő szerepébe bújó naplóiíró (135) a kiegyezés utolsó szakaszának eseményeiről meglehetősen gyakorisággal számol be. Ha azonban az olvasó exkluzív beszámolót vár a felsőház tagjától – akinek állítása szerint csak nagy nehezen sikerült kikerülnie a császárhoz induló követségből (315) –, akkor csalódnia fog. Gyulay Lajos ugyan a politikai elit tagja, de korántsem bennfentes. „A ministeriumról már úgy beszélnek, mint meglett tényről” – írja egy helyt (41), és itt a használt igealakra érdemes figyelni: a naplóiíró nem saját tudásáról ad számot, nem alakítja az eseményeknek, az adott helyen ebéd-lőtársaira, a képviselőház elnökére, a *Pesti Napló* szerkesztőjére és a leendő pénzügyminiszterre hivatkozik. Ugyanakkor azt mégsem lehet vitatni, hogy sok mindenről tud, gondosan ápolta erdélyi kapcsolatai révén – elsősorban Mikó Imréről kell gondolni – közel van az események középpontjához. Ez a sajátos kettősség azonban nem csak a naplóiíró habitusával magyarázható, a felsőháznak ekkor egyébként sincs különösebb szerepe a folyamatokban: „Nékünk főrendeknek kényelmes az állapotunk, mű ritkán gyűlésezünk és csak olyankor, mikor a képviselők háza már mindent megrágva ad előnkbe. Azért tisztelet, becsület a felsőháznak, de az elsőség, a dicsőség a képviselőket illeti.” (115)

Ha különleges információkhoz, kulisszatitkokhoz nem is jut az olvasó – olyasmiket persze megtud, hogy a felsőház gyűléseiről a tagokat igencsak rendszertelenül, „úrice” értesítették (426) –, annál érdekesebbek Gyulay hol nyílt, hol burkolt reflexiói a kiegyezésről, a politikai játszmák résztvevőiről. Erre vonatkozó megnyilatkozásai egyértelművé teszik, hogy Deák támogatói közé tartozik, feltétlenül csodálja politikusi képességeit: „[ő] most hazánk bölcse”, a „legtisztább jellemű hazafi” (113); „[n]álunk is a higgadt hazafiak sorához csak azok tartoznak, kik a *Deák-párthoz* csatlakoztak, hálá az égnek, a többség emellett van” (317); „ő volt a mű, a magyar nemzet providentiája, emléke dicső fog maradni, amíg csak magyar él a világon” (327). Még aktuális olvasmányát, *A tenger munkásai* című Victor Hugo-regényt is a korabeli események fényében értelmezi – vagy legalábbis hangot ad ennek az interpretációnak –, a kapcsolat szándékolt keresése azonban furcsa párhuzamot eredményez: „*Hugo Victor* a tenger munkásaiban a tengert meglepőleg szépen írja

le: a tenger valósággal az, mi a legnagyobb bámulatot gerjeszti fel az emberben. Légyen szabad nékem is *Deák Ferencet* a mű *tengerünknek* nevezni, ki mély tudományával, hasonlíthatlan munkásságával, hazaszeretetével a nemzetet maga irányában bámulatra gerjesztette. – *Az abszolútizmus szikláját* a nemzeti önérték plántája megtermékenyítette. *Le rocher soutenait la plante, et la plante étreignait le rocher avec une grâce monstrueuse.*²⁵ (331) Míg itt inkább a hasonlat erőltetettsége vált ki komikus hatást, zavarbaejtő a mai olvasó számára egy másik, szintén Deákról tett nyilatkozat: „A nagy többség feltétlen bizalommal viseltetik irányában. Ő most hazánk bölcse, és valóban el lehet mondani róla, mit a *Kisértetben* a csizmadialegénymond mesteréről: *bizony, csak nincs oly okos ember, mint az én Májszter uram.*” Gyulay a következő, *Március 15.* címet viselő kötetében is ugyanezt a vendégszöveget hozza Deák nagyságának kifejezésére: „*Aux époques de crise, et de transformations* mindég megszületnek a szükséges emberek. Ilyen most Deák Ferenc nálunk – *un de ces hommes, comme il en naît chez les nations, qui ne sont pas condamner a punir, un homme chaqé fété* – legfelső helyen a legalsóig, kinek nincs más ambíciója mint használni és szolgálni a hazának. Ki ha akart volna, minden lehetett volna, de egyszerű honpolgári életrendszerét nem változtatta, és annál innapoltabb annál fogva. A *Kisértetben* – vígjáték Szigethitől – a vargaines elmondhatná róla: »csak nincs több oly okos ember mint az én Májszter Uram«. Bizonyára, ha Deák Ferenc ott van Trójánál, a lovat be nem vitték volna a városba.”²⁶ Bármennyire is komikusan hatnak ezek a dicséretes, a folytatás meggyőző arról, hogy a bizonytalanságot inkább az intertextualitás eltérő értelmezési gyakorlata eredményezi: „*Szécsényi, Vesselényi* voltak a hatalmas úttörők, *Deák Ferencnek* jutott a dicsőség, hogy végrehajtsa a nagy munkát. Az úttörők nap-számok között az én csak most elhunyt kedves barátom, *Veér Farkas* is kitűnő szerepet vitt.”²⁷

Amit a mai olvasói tapasztalat kétértelműségeként él meg, az a naplóban egy eltérő szövegértési és -alkotási gyakorlatot sejtet. Gyulay Lajos számára az intertextualitás valószínűleg nem a „talált szöveg” mechanizmusa szerint működött, azaz nem az eredeti és az aktuális környezet közötti feszültségből nyerte jelentését és jelentőségét, az idézetek nem hozzák magukkal az eredeti szövegvilágot. Ez az idézési gyakorlat így is lehetőséget nyújt meglepő asszo-

25 A francia idézet fordítása: „[A] szikla tartotta a hátán a növényt, a növény szörnyűségének bájjal fojtogatta a sziklát.” Victor Hugo: *A tenger munkásai*. Ford. Lontay László. Budapest: Európa, 1960: 240.

26 Gyulay Lajos: *Március 15. 1867. március 15. – 1867. május 14.*, 68–69. (Megjelenés alatt.) A francia szövegek fordítása: „válság és változás idején”, „azon férfiak közül való, amilyenek olyan nemzeteknél születnek, amelyek nincsenek büntetésre ítélve. egy dédelgetve ünnepelt férfi”.

27 Uo. 69.

ciációkra. *A tenger munkásainak* sorait Gyulay nemcsak a politikai helyzet értékelésére használja föl, hanem például egyik állandó női partnerének jellemzésére is: „*Luriana Regina Sacerdos* még mind a régi, kit ma meglátogaték, szeret verekedni, *on pourroit apprendre chez elle le turc a coup de bâton*. – *Ses chambres dôt blanchies au lait de chaux*, nincs semmi *luxus* nála, *un dolmen titanique* fedezte nem éppen legféhérebb ingét. Szerettem volna hűgával közelebről megismerkedni, de annak mennie kellett, máskorra maradt. *Quand le coq chante à une heure insoléte la pêche manque*, azt mondja a francia. Miután a hűg elment, a *néne* marasztásaira nem hajlottam, eljöttem én is.”²⁸ (310–311)

Az idézetek szerepét vizsgálva tanulságos még Szilágyi Sándor Zrínyi-Frangepán-összeesküvésről írott monográfiájának Gyulay-féle értelmezése is. A „ki- és megjegyzések” (391–398, 401–413) meglehetősen egyöntetű képet mutatnak: Gyulay következetesen katolikus- és osztrák-, illetve németellenes (a bécsi udvart németnek is nevezi [396]), közvetlenül párhuzamba állíthatónak látja az 1671-es és az 1849-es eseményeket. Véleménye szerint a Habsburg politika mindig is csak egyet akart: „*Klehsel minister* és *Basta hadparancsnok* óta az osztrák kormánynak mindég az volt törekvése, hogy a magyarokban éltesse a felkelési spiritust, hogy aztán mint legyőzött tartományban az alkotmányt semmivé tehesse” (391–392). Fontosnak gondolja tehát Gyulay a kiegyezést, de idézetei és észrevételei azt is bizonyítják, végig meglehetősen szkepticizmussal szemléli az eseményeket.

Gyulay naplójának azonban a korabeli politika korántsem kizárólagos témája. A *Lotty! – Fanny!* lapjai sokat elárulnak a naplóíró és a korszak mindennapjairól. Gyulay gyakran jár színházba, ennek kapcsán nemcsak a jegyárviszonyokat, a zártszékek közönségének összetételét ismerjük meg, de figyelemre méltók színházi estéi kapcsán megeredő elmélkedései, többek közt a kortárs zene és a modernitás összefüggéseiről (107–109), vagy a műsorrend ideológiai feltevéseiről (248). A bejegyzések ugyanilyen fontosak antropológiai szempontból, bepillantást nyerünk a kiegyezés korabeli Budapest tér- és időhasználati rendjébe. Ez az antropológiai nézőpont különösen izgalmasa válik, ha kortárs regényekkel vetjük össze, például Kiss József 1863-ban játszódó *Budapesti rejtelmek* című művével.²⁹ A nagyvárosi lét különböző tereihöz, intézményeihez a regényben kapcsolódó értelmezések, értékítéletek új fényben láttatják Gyulay Lajos mindennapjait is: a ponyvaregény világában egzotikusnak hat az Európa szállóban lakni vagy Marschallnál vacsorálni (a

28 A francia idézetek fordítása: „botütésre lehetne törökül tanulni nála”, „szobát mézstejjel mázolták be”, „titáni kőasztal [itt: titáni dolmány]”, „ha a kakas rendkívüli órában szólal meg, a halászat nem sikerül”. Mind a négy idézet Victor Hugo: *A tenger munkásai* című regényének különböző fejezeteiből származik (i.m., 86, 96, 208, 195).

29 Kiss József (Szentesi Rudolf): *Budapesti rejtelmek*. Budapest: Argumentum, 2007.

naplói-író szokványos cselekedetei), ám meglepő módon szinte ugyanazt a nyelvet beszélik a regény szereplői, narrátora és Gyulay Lajos.

Az időhasználat sajátosságai pedig már a naplófolyam különleges szerveződésében megjelennek. A feljegyzések rendjét ugyanis nemcsak a homogen, üres idő naptári rendje szabályozza: a kötetek évfolyamokba rendeződnek ugyan, de az évet nem a természeti-társadalmi rend szabja meg, mivel egy-egy, esetenként több naptári hónap eseményeit magába foglaló kötet felel meg egy-egy „hónapnak” (451–452). Közelebb lépve, a napló címe és első mondata is egyértelművé teszik, hogy a kötetek rendje egyedi módon jeleníti meg a naplói-író életének ritmusát: „Budapesten január havának 21^{dik} napján 1867^{ben} nyílnak meg sorai Isten kegyelméből e könyvemnek, melyet *Lotty!–Fanny!* névvel címeztem, mert ma van éppen két éve, hogy a *Gyulay Kalap* nevű nagypacali határon fekvő hegyen a sírbolt, melyben *Lottim* nyugvóhelye volt, megnyílt, hogy magába vegye *Fannymat* is!” (3) A napló szekvenciái bár a naptári rendbe tagolódni látszanak, valójában elszakadnak a naptári évtől, elszakadnak az aktuális eseményektől, az emlékezés aktusát teszik sajátos ritmusuk alapjává, amely ekként a szöveg szerveződésének központi eleme.

Az emlékezésnek többféle formájával találkozhatunk a naplóban: egy színdarab ifjúkori emlékeket idéz fel (418), egy önmagában nem különösebben izgalmas hír a gyermekkorban használt titkos nyelvre emlékezteti (284). A megéltek pusztá felsorolásánál azonban néhány esetben egyértelműen többről van szó: „[B]izonyos napok nagy befolyást gyakorolnak rajtunk, az *évnepok* különösen. Olyankor szeretünk visszaemlékezni, elmélkedni, ábrándozni, még böjtölni is, tartózkodni a mulatságtól.” (456) Ezek a „normanapok”, amelyek Gyulay számára kiemelt jelentőséggel, különös súllyal bírnak: az *élményeiről* van szó. Gadamer az „Erlebnis” szótörténetét vizsgálva a 19. század második felének életrajzi irodalmában látja azt a helyet, ahol a fogalom modern jelentése kialakult.³⁰ De nemcsak ezért érdemes Gyulay „emlékezésben konstituálódó” *élményeiről* beszélni, hanem mert a napló szövegében kifejezetten reflexíven használva maga a kifejezés is előfordul: „Az embert sokszor legszentebb érzelmei közt világi bajok zavarják, és úgy vagyok én is most. Nem élhetek egész lelki nyugalommal *élményeimnek*, melyeket a holnap bennem felidéz.” (455)³¹ A naplói-író édesapja halálának 60. évfordulójára utal e bejegyzésben. Az „évnep”, március harmadika jelentősége, „*élménye*” nemcsak itt, hanem a következő, *Március 15.* című kötetében is részle-

30 Hans-Georg Gadamer: *Igazság és módszer. Egy filozófiai hermeneutika vázlatja*. Második, javított kiadás. Ford. Bonyhai Gábor. Budapest: Osiris, 2003: 92–102.

31 Lásd még a *Lotty! – Fanny!* 407. oldalát.

tesen tanulmányozható.³² Az azonban már ebből a kötetből is kiderül, hogy szóhasználata elszakad a Czuczor–Fogarasi által rögzített korabeli normatív jelentéstől, mely szerint az „élmény” lényegében az „élvezet” fogalmával egyenértékű: „Élmény. [...] Aminek használata, gyakorlata kellemesen, kedvesen hat az érzésekre, s az *éldelet* szóval igen rokon.”³³ Nem azt állítjuk, hogy Gyulay Lajos naplója úttörő jelentőségű az „élmény” modern fogalmának a magyar kulturális közegben történő kialakulása szempontjából – a Magyar Történeti Korpusz alapján³⁴ a 19. század közepétől az „élmény”, „élmény” fogalma a magyar nyelvű irodalomban egyértelműen átalakulóban van –, viszont e naplók kapcsán a folyamat különösen jól láthatóvá válik.

Az emlékezésnek a naplóban nemcsak ez az élményekhez kapcsolódó formája létezik, a naplófolyam ugyanis többféle személyes szöveget foglal magában, vagy legalábbis többféle szöveg nyomait: például a „gyakorlati” és „szellemi eszménykép”-eket (értsd: nőket – 230) tartalmazó Nagy Falangkönyvet (15), személyes leveleket (446). A *Lotty! – Fanny!* ezek mellett szemelvényeket közöl egy másik, Gyulay által vezetett, ún. krónikás könyvből. Az emlékezés aktusa szempontjából a krónikás könyv kiemelt jelentőségű. Ez a szövegtípus ebben a naplókötetben kétszer tűnik föl (203, 335), a februári „emlékezetes napok”-at (203) idézi belőle Gyulay. Balogh Ádám lefejeztetését és Abraham Lincoln születését, a kenyérmezei diadalt és Kőrösi Sándor, marosnémeti udvarnok halálát, egy híres Afrika-utazó születését és a Gyulay-testvérek osztálylevelének keltét, Bárány Edelsheim Júlia gr. Gyulay Ignácné és „kedves emlékezetű Pista bácsink” halálát jegyzi föl a „krónikás” többek között azon „királyi leirat” mellett, „mely alkotmányunkat vissza- és a felelős ministeriumot megadja”. Nemcsak az egyéni életút fontos pillanatai és a tág értelemben vett család eseményei kerülnek be a krónikába, hanem a nemzet és az emberiség történetének kiemelkedő történései, személyei is. Részletekről a „krónika” teljes ismeretében volna érdemes beszélni (terveink szerint a sorozatban megjelenik az összes 1867-ben írt kötet, így valamennyire a mai olvasó számára is rekonstruálható lesz a krónikás könyv nem sokkal Gyulay halála előtti állapotában), ám annyi már így is látszik, hogy a homogén, üres idő naptári rendjében egymás mellett válogatás nélkül sorakozó események adják Gyulay Lajos egyéni és kollektív/kulturális identitása különböző elemeit.³⁵

32 Gyulay Lajos: *Március 15. 1867. március 15. – 1867. május 14.*, 59. (Megjelenés alatt.)

33 Czuczor Gergely, Fogarasi János: *A magyar nyelv szótára*. Második kötet. Pest: Emich Gusztáv, 1864: 492. (Másodikként a szócikk még a „régebben”, azaz a 18–19. sz. fordulóján használt „élelem” jelentést is megadja)

34 Lásd a <http://www.nyttud.hu/hhc/> oldalon. (Az adatbázist az MTA Nyelvtudományi Intézete gondozza.)

35 E sajátos naptár jelentőségét egy nagyobb tanulmányban többek közt Benedict Anderson (*El-*

Hogy mennyire tudatosan vezeti e krónikát, arra jó példa egy teljesen más elven működő, ebben és a *Március 15.* című kötetben³⁶ is idézett másik naptár, a parasztkalendárium (9), amelynek eseményei nem az emberi világ kumulatív, soha véget nem érő gyarapodásának, hanem a természet vegetatív állandóságának bizonyítékai.

A szövegekölés elvei

Hász-Fehér Katalin bevezetőjében már jelezte azokat az alapelveket, amelyeket Gyulay Lajos kéziratos naplójának sajtó alá rendezésekor és a nyomtatott kiadás létrehozásakor követtünk. Ezeknek megfelelően jelen kiadás erőteljesen modernizál. A modernizálás elsősorban az írásjelhasználatot érinti, a nyomtatott változat létrehozásánál ez jelentette a legnagyobb kihívást. A kéziratban Gyulay ugyanis sokszor használ olyan helyeken is gondolatjelet, ahol nemcsak a mai, hanem az egykori gyakorlat szerint is vesszőnek, pontnak, kettőspontnak vagy pontosvesszőnek kellene állnia; a gondolatjel a naplóban a bekezdés végét is jelezheti, és természetesen a mai használathoz közelítően kötő- vagy gondolatjelként is funkcionál. Az átírásnál segítségünkre volt, hogy Gyulay a kötetben számos korabeli magyar és külföldi kiadványból idéz, az eredeti forrásokkal való összevetés során pedig világossá vált, hogy a naplóíró ezeken a helyeken valóban a fent felsorolt írásjeleket helyettesíti gondolatjellel. E sajátos megoldást valószínűleg írástechnikai indokok magyarázzák, ti. egyszerűbb, gyorsabb és egyértelműbb volt számára ezt kitenni. Az írásjeleket tehát a szöveg értelmezésének megfelelően átalakítottuk, a jelölést következetesen modernizáltuk.

A napló másik szembetűnő sajátossága, amellyel az átírás során számot kellett vetnünk, a Gyulay által gondosan eltervezett és kivitelezett kiemelési rendszer. Ennek egyik eleme, amint arra a bevezető korábbi része már utalt, hogy a kitüntetett lapok (a „Tekintélyes”, „Nagyságos” és „Íránylapok”) oldalszámát a naplóíró másként jelöli, mint a kiemelés nélküliekét. Gyulay megoldását azonban egyáltalán nem követjük, mindenhol egységesen, szögletes zárójelben adjuk meg a Gyulay-féle oldalszámozásnak megfelelő oldalszámokat. Ahol hiányoztak (pl. a borítón, a legtöbb páros valamint a „tizenháromas” oldalakon), ott pótoltuk. Magukat a kiemelt oldalakat Gyulay mindig „[f]áinul kipingálta” (242) – ez a kiemelések másik jellemzője. A 11. oldalon, az első „Tekintélyes lap”-on egyszer, a 22-en, a másodikon kétszer, a 99-en, a kilencediken, amint az várható, kilencszer húzta alá az oldal megne-

képzelt közösségek. Ford. Sonkoly Gábor. Budapest: L'Harmattan, 2006: 33–43.) nyomán gondoljuk tovább.

36 Gyulay Lajos: *Március 15. 1867. március 15. – 1867. május 14.*, 63–64. (Megjelenés alatt.)

vezését. Ugyanezt a logikát követve díszíti a „Nagyságos” és „Íránylapok”-at is. Ezeket és az oldalon belüli kiemeléseket a nyomtatott változat kialakítása során az eltérő mediális adottságoknak megfelelően csak korlátozottan érvényesítettük. Egyáltalán nem próbáltuk meg utánózni a díszítéseket: az aláhúzásokat mindig dőlt betűvel adjuk vissza, a kiemelt oldalak megnevezését pedig ezen felül félkövér betűvel középre rendezve szedtük. Az írás napi és napokon belüli (délelőtt, délután, este) szakaszait szintén egységesen jelöltük. E szekvenciajelölő elemek mellett a nyomtatott térben a verses idézeteket és a krónika lapjait is kiemelten kezeltük.

A kéziratban kis- és nagybetű, valamint néhány betűcsoport (pl. a, o, u) tagjai között nem lehetett mindig egyértelműen különbséget tenni, Gyulay maga sem következetes, ezért ezeket, valamint a magán- és mássalhangzók időjelölését modernizáltuk, és ugyanígy jártunk el az egybe- és különírás kérdéseinél is. Szintén jelölés nélkül emendáltuk a betűtévészteseket, -kihagyásokat. Megtartottuk viszont Gyulay sajátos írásmódját a tulajdonnevek és idegen szavak esetében, valamint azokban az esetekben, amelyekben a napló a jövevényszó jövevény voltát a helyesírással következetesen érzékelteti: pl. minister, ilustrál. A szó fölött vízszintes vonallal egyértelműen jelölt rövidítéseket feloldottuk. Azokat a ma és zömmel már akkor is szokatlannak tűnő sajátos szóalakokat, amelyeket Gyulay következetesen, tudatosan használ (pl. csütertek, innap [ünnep], innapoly, másadik, tege [tegnap], tennap), nem írtuk át, de nem is egységesítettük, hogy érzékeltessük, a naplóíró tudatos döntései ellenére időnként enged a korabeli nyelvi normáknak.

Tartalmi jegyzetek nincsenek a kötetben, mivel Gyulay a megmagyarázandónak vélt eseményeket, állításokat a főszövegbe ágyazottan maga értelmezi. Egyedül az idegen nyelvű szövegrészek fordítását, valamint a ma már nem használatos kifejezések magyarázatát adtuk meg az eredeti oldalszámokhoz rendelve a kötet végén található jegyzetapparátusban. Az idegen nyelvű szövegek lejegyzésében ejtett kisebb-nagyobb hibákat itt javítjuk. Hogy mondatba illeszthesse, Gyulay Lajos módosít az eredeti idézeteken, ezeket az apró eltéréseket és kihagyásokat azonban nem jelöljük. Mivel a magyarázatokat az egyes oldalakhoz rendeltük, az ismétlődő kifejezéseket minden egyes alkalommal megmagyarázzuk. Az apparátus tartalmazza azt a négy ábrát is, melyeket Gyulay a szövegben elhelyezett: az adott oldalakon (160, 253, 475) szögletes zárójelben utalunk rájuk.

A kötetben a filológiai jegyzeteket a minimálisra szorítottuk, aminek következtében a betű- és szóbetoldásokat, az utólagos javításokat, a szavak, szórészletek újraírását, a piros ceruzás satírozásokat egyáltalán nem jelöltük – ez utóbbiak rendre ott tűnnek fel, ahol Gyulay a *Nagy Falang* tagjaival való talál-

kozásairól, magukról a falangtagokról ír. A tollal kihúzott szövegeket a legtöbb esetben jelöletlenül elhagytuk, kivételt ott tettünk, ahol a tollal áthúzott rész megnyugtatóan kiolvasható, és a lesatírozott részlet a főszövegben maradt változat jelentését árnyalja. Ezekben az esetekben az oldal alján lábjegyzetben jeleztük a módosítást a kihúzottak közlésével, amennyiben a részlet idegen nyelvű kifejezéseket tartalmaz, az apparátusban magyarázzuk őket. Néhány tollhibát viszont megőriztünk: például a napló 37. oldalán a dátumot Gyulay tévesen adja meg, 1866-ot ír 1867 helyett. Azért tartottuk fontosnak az ehhez hasonló kisebb tévesztések megőrzését, mivel kötetait rendre átnézte, ám ezeket mégsem javította. Ahol viszont jelezte, hogy észrevette a hibát (376), de nem javította, ott a szándéknak megfelelően emendáltunk.

A kitépelt lapok helyét jelezzük: a napló Gyulay által készített számozása alapján eredetileg 475 oldalból állt, ebből 32 ma nem található meg a kötetben. Az oldalak eltávolítására még a levéltárba³⁷ kerülés előtt történetelt, de már a napló megírása után, mivel Gyulay számozásában mindig hiány mutatkozik, a levéltári viszont folyamatos – néhány esetben a kivágott, kitépelt lapok foszlányai a kötésnél még láthatók. A kötet végén található tartalomjegyzékben azokat a napokat, amelyek kezdőoldala a hiányok miatt csak feltételesen adható meg, szögletes zárójellel jelöljük.

* * *

Elképzelésünk és reményeink szerint a nyomtatott változat létrehozásakor meghozott döntéseink nem zárják el a forrásszövegtől az olvasót, a Gyulay-naplók eltérő mediális közegben elérhető változatai kiegészítik egymást, és együtt újabb értelmezéseknek nyitnak teret.

Labádi Gergely

37 A kiadás alapjául szolgáló kézirat a Kolozsvári Állami Levéltárban található: Fond Gyulay–Kuun, 381. számú jelzet.